

Asia: VN/5969/2019

Selvitys ei-kaupallisen sijaissynnytyksjärjestelyn sallimisesta

Taustaselvitys

Määritelmät

Selvityksessä käy ilmi, että sijaissynnytystä koskevaa määritelmä on tarpeen ajanmukaistaa. Selvityksen mukaiset määritelmät ovat selkeät: "Sijaissynnytys tulee määritellä järjestelyksi, jossa henkilö (sijaissynnyttäjä) saatetaan raskaaksi ja hän synnyttää lapsen siten, että järjestelyn tarkoituksena on luovuttaa lapsi synnytyksen jälkeen toisen henkilön tai pariskunnan (aiotut vanhemmat) kasvatettavaksi."

Ei-kaupallisen ja kaupallisen sijaissynnytyksen yksiselitteinen määrittely on jossain määrin haasteellista. Niiden raja voi olla häilyvä juurikin sijaissynnyttäjälle aiheutuvien kustannusten maksun osalta.

Tieteellinen tutkimustieto

Laadukasta näyttöä sijaissynnytyksestä on selvityksen mukaan vähän. Olemassa olevan näytön perusteella selvityksessä nostetaan sijaissynnyttäjän valinta onnistumisen kannalta merkitykselliseksi. Selvityksessä mainitaan, että olemassa olevan näytön perusteella sijaissynnytyksperheillä oli vähemmän perhesuhdeongelmia. Sijaissynnytyksestä syntyneillä lapsilla oli selvityksen mukaan adoptiolapsien kanssa yhteneviä psykologisia haasteita. Toisaalta suurin osa lapsista suhtautui järjestelyyn välinpitämättömästi. Vaikuttaa siltä, että olemassa olevan näytön perusteella sijaissynnytyksen kautta alkunsa saaneet lapsien voinnissa ei ole havaittu ongelmia.

Sijaissynnytys Suomessa

Tietoa on selvityksen perusteella varsin vähän saatavilla.

Sijaissynnytyksiä koskeva kansainvälinen lainsäädäntö

Sijaissynnyttämisen salliminen Suomessa ei poistaisi täysin ulkomaille suuntautuvaa sijaissynnytystoimintaa. Kansainvälinen lainsäädäntö voisi olla tarpeen säätämään sijaissynnytykseen liittyviä eettisiä ongelmia.

Selvityksessä kuvataan tapauksia, jossa isyyden ja äitiyden tunnustamiseen oli liittynyt ongelmia. Tästä syystä isyyden ja äitiyden tunnustaminen sijaissynnytysten yhteydessä voisi olla tarpeen ohjata kulkemaan lastenvalvojan kautta, jotta prosessin vaatima asiantuntemus ja lapsen edun toteutuminen turvataan.

Kansallinen malli

Rinnasteiset sääntelymallit

Selvityksen mukaan oikeudellinen ja psykologinen neuvonta kuuluu olennaisena osana sijaissynnytysjärjestelyihin kaikissa selvityksessä läpikäydyissä vertailumaissa. Selvityksestä ilmenee, että rinnasteisuus adoptioon tai hedelmällisyshoitoihin ei ole täydellinen vaan sijaissynnyttämiseen liittyy monenlaisia asioita, joita ei voi rinnastaa tällä hetkellä säänneltyihin ilmiöihin. On hyvä harkita, olisiko erillinen sijaissynnytystä säätelevä lainsäädäntö kuitenkin tarpeen.

Sijaissynnytysjärjestelyiden valvonta

Selvityksessä esitetään, että ennen sijaissynnytyksluvan antamista hakijoiden, joihin luettaisiin aiottujen vanhempien lisäksi myös sijaissynnyttäjä, tulee saada neuvontaa sijaissynnytysjärjestelyä varten. Näin ollen sijaissynnytystä harkitseva pari tai henkilö tulisi ohjata moniammatilliseen sijaissynnytysneuvontaan, jossa käytäisiin läpi sijaissynnytyksen säädetyt edellytykset. Sijaissynnytystä hakeva parin tai henkilön lisäksi myös sijaissynnyttäjä osallistuisi neuvontaan. Neuvonnassa on hyvä huomioida myös sijaissynnyttäjän puoliso ja aiemmat lapset.

Kannatamme selvityksessä esitettyä neuvontatoiminnan keskittämistä julkiselle sektorille, jotta toimintakäytännöt saadaan muodostettua. Valvonta on tärkeää ja tulee järjestää asianmukaisen tahon toimesta, jolla on riittävät resurssit tehtävän hoitamiseen.

Aiottuja vanhempia koskevat edellytykset

Lapsen saaminen sijaissynnytyksen kautta tulee olla yhdenvertaisesti mahdollista naisen ja miehen muodostamalle parille, joissa nainen ei voi lääketieteellisistä syistä kantaa tai synnyttää lasta, naisparille ja itselliselle naiselle, jolla on vastaava este, sekä miesparille ja itselliselle miehelle.

Aiotun vanhemman sukusolujen käyttö on selvityksessä lähtökohtana. Selvityksessä esitetään, että alkiolla tulisi olla geneettinen yhteys jompaankumpaan vanhempaan. Lahjasoluhoidoissa ei tätä vaadetta kuitenkaan ole ja se aiheuttaa ristiriidan yhdenvertaisuudelle. Tämä tulee ottaa huomioon niiden henkilöiden lasten saannissa, joilla ei ole mahdollista käyttää omia sukusolujaan, jotta yhdenvertaisuus toteutuisi.

Sijaissynnyttäjää koskevat edellytykset

Sijaissynnytysten perustana on synnyttäjän ihmisoikeudet, kuten itsemääräämisoikeus ja seksuaalioikeudet. Näin ollen sijaissynnyttäjänä toimiminen on täysin vapaaehtoista ja sijaissynnyttäjällä on oikeus yksin ja muista riippumattomasti päättää abortista ja raskauden aikaista hoidoista ja palveluista.

Sijaissynnyttäjän enimmäisikä voitaisiin asettaa 45 vuoteen, sillä korkean iän myötä esim. vieraasta alkiosta/vieraasta munasolusta aiheutuvat riskit voivat lisääntyä. Myös sijaissynnyttäjän terveydentila ja aiemmat raskaudet ja synnytykset vaikuttavat edellytyksiin toimia sijaissynnyttäjänä tulisi arvioida huolella ennalta. On kannatettavaa, että sijaissynnytyksneuvonnassa sijaissynnyttäjän ja kehittyvän lapsen terveydentilaan liittyvät riskit, tieto raskauden ja synnyttämisen riskeistä sijaissynnyttäjälle sekä sijaissynnyttäjään että lapseen liittyvät odottamattomat tilanteet käydään ennalta läpi. Tukea tulee olla saatavilla paitsi ennen raskautta mutta myös sen aikana ja sen jälkeen.

Sijaissynnyttäjänä voisi toimia lähisukulainen tai muu läheinen henkilö, mutta myös ennalta tuntematon henkilö voisi tulla kyseeseen, jos ei-kaupallisuuden kriteerit tällöin täyttyvät. Huomautamme, että sijaissynnytyksen rajaaminen aiotun äidin lähisukulaisiin tai läheisiin rajaa pois miesparien ja itsellisten miesten sijaissynnytyksen mahdollisuudet. On hyvä ennalta varmistua, että lähipiristä tuleva henkilö ei koe painetta/painostusta ryhtyä sijaissynnyttäjäksi, vaan toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen ja auttamisen haluun. Tätä tarkasteltaisiin sijaissynnytyksneuvonnassa.

Muut hoidon edellytykset

Selvitys ei ota kantaa sijaissynnytyksjärjestelyihin liittyvien palveluiden korvattavuuteen julkisista varoista tai palveluiden rajaamiseen vain kotimaisiin tilanteisiin eikä niiden avaamiseen myös sellaisille aiotuille vanhemmille, joiden kotipaikka sijaitsee muualla kuin Suomessa. Nämä on hyvä valmistelun jatkuessa selvittää asianomaisen tahon toimesta.

Julkisen sektorin hoitokäytännön mukainen taso tulisi olla terveyspalveluiden tasona. Lähtökohtaisesti synnyttäjälle kuuluvien terveyspalvelujen järjestäminen kuuluu julkiselle sektorille, joista peritään määrätyt palvelumaksut.

Raskauden kulku ja lapsen syntymä

Lääketieteelliset hoidot ja raskauden ja synnytyksen hoito ja muut sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimet tapahtuisivat säädettyjen terveydenhuollon ja sosiaalihuollon vastuiden mukaan.

Sijaissynnytyksjärjestelyn onnistuminen edellyttää ennakkovalmennusta, psykososiaalista tukea, joka voi myös olla maksullista. Palvelujärjestelmän tuki kaikille eri osapuolille on keskeinen.

Korvaukset sijaissynnytyksjärjestelyistä

Sijaissynnytyks tulisi olla mahdollista ei-kaupallisena toimintana. Näin ollen sijaissynnyttämisestä ei maksettaisi palkkaa tai palkkiota vaan se perustuisi auttamisen haluun. Kuitenkin sijaissynnyttäjälle aiheutuvat suorat kulut tulisi korvata, jotta sijaissynnyttäjä ei kärsi taloudellisesti järjestelyn takia.

Ts. sijaissynnyttäjälle tulee taata korvaus ansionmenetyksistä ja kohtuulliset kulukorvaukset sekä raskauteen liittyvät muut tavanomaiset, kohtuulliset kulut pitäisi olla aiottujen vanhempien vastuulla.

Kaikki korvattavat kulut, etuudet ja palvelut tulee määritellä ennalta selkeästi kuka vastaa ja mistä.

Vanhemmuuden vahvistaminen ja jälkikäteinen tuki

Selvityksessä ei ehdoteta sopimus pohjaista lähtökohtaan ja siten ehdotetaan, että aiotut vanhemmat ja sijaissynnyttäjät eivät laatisi keskenään sopimusta lapsen aikaansaamisesta tai luovuttamisesta, vaan olisivat osapuolina hedelmöityshoitoja antavan palveluntarjoajan kanssa tehdyssä palvelusopimuksessa ja antaisivat sille hoitosuostumuksen – oikeudellinen vanhemmuus sidottaisiin palveluntarjoajalle annettavaan suostumukseen tai se vahvistettaisiin vanhemmuuslain ja adoptiolain säännösten perusteella ottaen huomioon sijaissynnyttäjän päätösvallan. Palveluntarjoajan kanssa tehtävä palvelusopimus ja hoitosuostumus voivat olla hyvä ratkaisu, ja kuten mainittu, prosessissa on tärkeää ottaa huomioon sijaissynnyttäjän päätösvalta.

Kaikki sijaissynnytyksen osapuolet tarvitsevat myös jälkikäteistä tukea ja se tulee taata asianmukaisesti.

Ehdotuksen vaikutukset

Ei lausuttavaa.

Muuta kansallisesta mallista

Suomen Kätilöliitto kiittää mahdollisuudesta lausua oikeusministeriön ei-kaupallisen sijaissynnytyjärjestelyn sallimista koskevasta selvityksestä. Selvityksessä on huomioitu Väestöliiton sijaissynnytykslausuntoa vuodelta 2021, ja jonka valmistelussa Suomen Kätilöliitto on ollut mukana muiden järjestöjen kanssa.

Muuta

Muuta lausuttavaa

Suomen Kätilöliitto kiittää mahdollisuudesta lausua oikeusministeriön ei-kaupallisen sijaissynnytyjärjestelyn sallimista koskevasta selvityksestä.

Lisäisimme vielä, että sijaissynnytysten salliminen tuo muutoksia terveydenhuollon ammattihenkilöstön toimintaan ja edellyttää täydennys- ja peruskoulutusta. Vastaanottotyöhön käytettävä työaika on huomioitava resurssoinnissa ja henkilöstöllä tulee olla mahdollisuus saada työnohjausta, jotta he pystyvät tukemaan asiakkaitaan.

Sijaissynnytyislainsäädännön jatkovalmistelun käynnistäminen on mielestämme erittäin tärkeää.

Oinonen Päivi
Suomen Kätilöliitto - Finlands Barnmorskeförbund ry